

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

У статті, з метою встановлення правових засад розвитку протидії тероризму у світі, проаналізовано положення основних міжнародних правових актів. Зосереджено увагу на значенні міжнародних організацій, таких як: Рада Європи та Організація Об'єднаних Націй у виявленні та наданні правильної кваліфікації незаконним діянням правопорушника (групи осіб), засобів запобігання, попередження, боротьби й протидії терористичним актам. Зроблено висновок про прямий зв'язок правових засад та історичних етапів розвитку виникнення тероризму у світі.

Ключові слова: виникнення тероризму, розвиток, історичний етап, правові засади, запобігання, попередження, боротьба, протидія, міжнародна організація.

Постановка проблеми та її актуальність.

Процеси становлення та розвитку правової держави неможливі без формування і розробки дієвих адміністративно-правових й кримінально-правових важелів впливу на суспільно-небезпечні явища, які тягнуть за собою настання юридичних наслідків. Це можуть бути адміністративні проступки, кримінальні проступки чи правопорушення, що виходять за межі ратифікованих правил поведінки індивідуума (груп осіб, колективів, юридичних осіб чи інших суб'єктів) у суспільстві компетентними органами державної влади, їх посадовими та службовими особами, як волевиявлення громади в інтересах територіально-політичного утворення на міжнародній арені.

Поряд із цим, останнім часом значного поширення зазнали випадки просування динамічно-стійкої та соціально-тривалої організованої злочинності, залучення значних сил і засобів задля досягнення єдиного злочинного задуму з метою порушення стану державного ладу всередині країни, підриву національної безпеки держави на зовнішньополітичній карті, зазіхання на стале функціонування органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, життя та здоров'я пересічних громадян, членів міжнародних організацій, працівників правомочних суб'єктів і т.п., що загалом характеризується організованою системою тероризму.

Аналіз досліджень і публікацій. Значна увага дослідженню проявам тероризму як у світі загалом, так і в Україні зокрема, приділялася

вченими у різних галузях науки, що свідчить про багатосторонність та неоднозначність розуміння вказаного вище антисоціального явища. Зокрема, мова йде про наукові праці П. П. Андрушка, Ю. М. Антоняна, М. А. Бірюкової, М. Г. Делягіна, В. О. Глушкова, О. І. Уткіна, М. Ю. Черкеса, І. І. Карпеця, Д. Б. Глуценка, В. І. Замкова, В. П. Ілларіонова, Я. Ю. Кондратьєва, В. В. Крутова, М. В. Рибачука, В. А. Ліпкана та багатьох інших вчених. Проте, не дивлячись на значну кількість праць у досліджуваній царині, окремі аспекти протидії тероризму залишилися поза увагою вчених, однією з таких проблем є дослідження проблемних питань становлення та розвитку законодавства у сфері протидії тероризму. Зазначене у повній мірі підкреслює актуальність теми цього дослідження та формулює **мету** даної статті, яку вбачаємо у встановленні історико-правових засад розвитку виникнення тероризму у світі.

Виклад основного матеріалу. Історико-правовий розвиток правового регулювання протидії тероризму у світі доцільно розпочати з аналізу відповідного міжнародного нормативно-правового регулювання. Аналіз таких нормативно-правових актів варто проводити саме в хронологічному порядку.

Серед зазначених нормативно-правових актів варто виокремлювати Конвенцію про правопорушення та деякі інші дії, вчинені на борту повітряного судна від 14 вересня 1963 року [1]. У зазначеній Конвенції урегульовано питання міжнародної протидії проявам тероризму на

повітряних суднах. Зокрема, встановлено сфери застосування такого роду міжнародного договору, як то не лише кримінальні правопорушення, які вчиняються на борту повітряного судна під час польоту, але й дрібні порушення правил поведінки, які можуть призвести до важких наслідків у вигляді розгерметизації фюзеляжу чи підбурювання пасажирів до масового порушення положень інструкції із заходів безпеки при висадці пасажирів з літака тощо. Визначено юрисдикційні повноваження органів публічної адміністрації у вказаній сфері, що передбачає можливість застосування не лише положень міжнародних договорів за відношенням до особи правопорушника, але і внутрішнього законодавства, які покликані встановити об'єктивні обставини вчиненого злочину чи іншого правопорушення, покарати всіх винних та відновити справедливість. Окреслено права держав-сторін міжнародних зобов'язань щодо боротьби з тероризмом, які полягають у витребуванні інформації про особу правопорушника, встановленні зв'язку з авіаційними службами інших країн, які супутні маршруту захопленого повітряного транспорту, залученні допомогою зі сторони силових структур вказаних суб'єктів міжнародного права тощо. Чітко встановлено обов'язки держав-сторін міжнародних зобов'язань щодо боротьби з тероризмом, які полягають у інформуванні Міжнародної організації цивільної авіації про позаштатні (надзвичайні) ситуації, які виникають на борту повітряного судна авіаційної служби, що знаходиться у віданні (під юрисдикцією) члена співдружності з метою узагальнення міжнародної практики у вказаному напрямі, розробки дієвих засобів реагування, поповнення баз даних щодо осіб, які становлять підвищену суспільну небезпеку у сфері цивільної авіації тощо.

Наступним міжнародно-правовим документом, в якому закріплено організаційні засади протидії проявам тероризму у світі, є Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден від 16 грудня 1970 року [2]. У зазначеній Конвенції визначаються: характерні ознаки особи злочинця, яка зазіхає на життя та здоров'я осіб, цілісність матеріальних цінностей, що знаходяться на борту повітряного судна, функціональне призначення сполучень авіацій-

них служб в атмосфері тощо, що проявляється у висвітленні набору способів реалізації зазначених протиправних посягань та їх статусу (шляхом застосування фізичного впливу на екіпаж повітряного транспорту чи створення технічних передумов до його захоплення, відповідно); закріплює умови застосування окремих положень вказаного різновиду документа міжнародного зразка за відношенням до позаштатних ситуацій, пов'язаних з використанням повітряного транспорту; створюються правові умови застосування технічних засобів й сил спеціального призначення для знешкодження особи (груп осіб), які захопили повітряне судно, а відтак посягають на безпеку цивільної авіації відповідного суб'єкта так званої співдружності (видача нормативно-правових актів, юрисдикційна діяльність компетентних органів державної влади, удосконалення положень законодавства у цій сфері, міжнародне співробітництво і т.п.); передбачається постійне інформування Міжнародної організації цивільної авіації шляхом поповнення баз даних про авіаційні агентства, служби чи організації, які функціонують на території держав-сторін вказаного міжнародного договірною зобов'язання, а також технічні характеристики (кількість посадочних місць, кількість осіб екіпажу, об'єм вантажного відсіку, об'єм паливних баків (в т.ч. резервних), середня відстань польоту у випадку повної заправки і т.п.) повітряних суден, що перебувають у віданні перших; закріплюється обов'язок за представниками органів державної влади відповідного суб'єкта-учасника Конвенції про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден негайно ініціювати процедуру кримінального переслідування особи, яка вчинила терористичний акт на борту повітряного транспорту, який перебував у межах повітряного кордону такого чи знаходиться у віданні його авіаційної організації з метою прийняття обґрунтованого кримінального процесуального рішення та популяризації заходів невідкладного реагування спеціальних оперативних служб через засоби масової інформації, що підвищує довіру громади у вказаному вище напрямі; визначаються підстави та приводи до виникнення спорів між державами-учасницями такого роду договірних зобов'язань міжнародного характеру.

Наступним міжнародним актом за хронологією, а не за важливістю, є Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти цивільної авіації від 23 вересня 1971 року [3]. У зазначеній Конвенції виокремлено чіткі ситуаційно обумовлені прийоми та операції зловмисника, які підпадають під ознаки незаконних актів, що посягають на стале функціонування авіаційних служб цивільного спрямування; окреслено можливості використання спеціальних технічних засобів боротьби з незаконними актами, що направлені проти безпеки цивільної авіації, які ратифіковані на території суб'єкта міжнародного права, а також залучення сторонніх сил у межах нормативно-правових актів, що урегульовують міжнародне співробітництво (наприклад, у випадках авіаційного супроводження захопленого повітряного судна до місця вимушеної посадки) і т.п.

З метою недопущення уникнення покарань за терористичні акти у грудні 1973 року було прийнято Конвенцію про запобігання та покарання злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів [4]. У Конвенції розкрито змістовне навантаження поняття особи, яка користується міжнародним захистом з метою уникнення плутанини за відношенням до тих чи інших посадових осіб – суб'єктів міжнародного права, а саме з урахуванням правового статусу (глава держави, міністр закордонних справ, офіційний представник та інші) і фактичного місця перебування (як то територія іншої держави), що дозволяє користуватися правом на спеціальний захист, ратифікований нормами як міжнародного права, так і внутрішнім законодавством відповідного політико-адміністративного суб'єкта; розроблено правовий механізм застосування статусу згаданого злочинця (ймовірного підозрюваного) за відношенням до окремої категорії осіб, щодо яких зібрано достатньо доказів їх причетності до реалізації злочинних прийомів та операцій, спрямованих на готування, безпосереднє вчинення та приховування кримінально каранних протиправних діянь, де потерпілою стороною виступала фізична особа – суб'єкт міжнародного захисту; встановлено критерії поділу кримінальних правопорушень з метою виокремлення

однорідної інформаційної моделі злочинів, пов'язаних із вбивством, нападом чи викраденням особи, яка користується спеціальним правом на міжнародний захист; розкрито комплекс невідкладних організаційних, оперативно-розшукових та інших заходів з метою встановлення точного місцезнаходження особи, яка підозрюється у вчиненні терористичного акту за відношенням до осіб, які користуються правом міжнародного захисту (введення в дію плану перехоплення у разі використання гаданим злочинцем транспортного засобу задля посиленої перевірки водіїв, пасажирів та вантажу на виїздах із населеного пункту, сповіщення засобів масової інформації з метою розповсюдження фотороботу чи фотокартки особи злочинця, підсилення зон митного контролю з метою уникнення несанкціонованого перетину кордону, направлення додаткових сил до авіаційних служб (організацій), портів, автобусних та залізничних вокзалів і т.д.); закріплено обов'язкову документальну фіксацію всіх слідів кримінального правопорушення даної категорії, що передбачає порушення кримінальної справи (вжиття заходів кримінального переслідування), огляд місця події (безпосереднього вчинення злочину чи переховування викраденої особи, яка користується спеціальним правом міжнародного захисту) з вилученням знаряддя проникнення, зламу, спричинення тілесних ушкоджень, слідів взуття, залишків тканини тощо, допит всіх ймовірних свідків (у т.ч. колег, знайомих та родичів потерпілого) тощо.

Одним із основних нормативно-правових актів, в якому встановлено міжнародний правовий механізм протидії тероризму, є Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом від 27 січня 1977 року № ETSN90 [5]. Прийняття зазначеної Конвенції мало на меті розробку дієвих теоретичних положень та практичних рекомендацій, спрямованих на організаційно-правове забезпечення процесу екстрадиції осіб з держав-членів Ради Європи, які вчинили на їх території терористичні акти з метою покарання та притягнення до відповідальності всіх винних у такого роду посяганнях на національну безпеку суб'єктів зазначеної вище співдружності; встановлення чітких критеріїв розмежування терористичних актів від політичних злочинів чи

кримінальних правопорушень, які скоєні з політичних міркувань шляхом диференціації їх відмінних (основних) ознак, що дозволило створити цілісні інформаційні групи антисоціальних явищ; закріплення вичерпного переліку випадків офіційної відмови держав-членів Ради Європи від видачі осіб, які підозрюються у скоєнні кримінальних правопорушень, що знаходяться у межах однієї з наведених вище груп та які передбачають наявність необхідності чіткої юридичної аргументації з посиланням на конкретні норми чинного законодавства суб'єкта співдружності, на території якого вчинений такого роду злочин (комплекс злочинів), та обов'язку реалізації провадження за кримінальною справою у межах відповідних нормативно-правових актів про кримінальну відповідальність; ініціацію процедури обміну передовим (зарубіжним) досвідом щодо здійснення досудового розслідування злочинів, які підпадають під ознаки терористичних актів, що передбачає проведення спільних кампаній, форумів чи з'їздів, міжнародних науково-практичних конференцій, займання відомчою науково-дослідною діяльністю у вигляді розробки проектів законодавчих актів чи удосконалення норм права у цій сфері, направлення спеціалістів, які володіють спеціальними знаннями у відповідній галузі техніки й науки для (підготовки) перепідготовки в центри з підвищення кваліфікації за кордоном; співпрацю держав-членів Ради Європи в частині витребування документації щодо анкетних і характеризуючих даних про особу, яка підозрюється у замаху на або вчиненні терористичного акту, дистанційного зібрання, документального оформлення й пересилання речових доказів у кримінальних справах даної категорії, встановлення агентурних зв'язків з імовірними співучасниками для забезпечення кримінального переслідування шляхом повної фіксації ідеальних слідів вказаних вище кримінальних правопорушень тощо.

Наступним міжнародним документом, на якому слід зробити наголос, є Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників від 17 грудня 1979 року [6]. Значення згаданого документу, полягає у: розкритті поняття захоплення заручників, з урахуванням відмінних ознак від інших категорій (груп, видів чи різно-

видів) злочинів; застосуванні юридичних санкцій за відношенням до особи, яка підозрюється (обвинувачується) у вчиненні злочину із захопленням заручників, які формуються у відповідності із законодавчими рішеннями органів державної влади та міжнародними документами у вказаному напрямі; вжитті організаційно-правових заходів за відношенням до потерпілої особи з метою усунення негативних наслідків від злочину, що розглядається, у вигляді повернення матеріальних цінностей, які були втрачені чи відібрані в ході реалізації правопорушником злочинного задуму, безкоштовного користування послугами перевізників, відновлення порушених прав та законних інтересів на території держави-учасниці альянсу тощо.

І наостанок, зупинимось на такому важливому міжнародному документі у сфері протидії тероризму, як Декларація про заходи ліквідації міжнародного тероризму, яка затверджена резолюцією 49/60 Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 9 грудня 1994 року [7]. Зазначена Конвенція передбачає: наявність у суб'єктів міжнародного права, які входять до вказаного альянсу, зобов'язань організаційно-правового та матеріально-технічного забезпечення діяльності силових структур державних органів, які виконують функції по боротьбі з організованою злочинністю, оптимізації діяльності суб'єктів публічного адміністрування в частині видачі та впровадження нормативно-правових актів, які регулюють суспільні відносини у вказаній сфері людського буття, науково-методичного забезпечення діяльності суб'єктів у вказаній сфері публічного права, міжнародного співробітництва у вказаному напрямі, залучення спеціалістів вузького спрямування (створення тимчасових парламентських та урядових комісій) задля розробки проектів міжнародних документів, які не суперечать вже реалізованим конвенціям з приводу боротьби та протидії міжнародного тероризму та сприяють інформатизації органів державної влади суб'єктів-членів Організації Об'єднаних Націй, а також приведення у відповідність внутрішніх законодавчих актів; необхідність ініціації процедури проведення міжнародних конвенцій з метою обміну передовим та зарубіжним досвідом у сфері попередження злочинним діянням терористичного

характеру і усунення їх шкідливих наслідків, створення ефективного механізму обміну інформацією щодо уточнення (перевірки) анкетних та встановлення характеризуючих даних про особу – громадянина іншої країни чи без громадянства; моніторинг зарубіжного досвіду у сфері протидії націоналістичному тероризму (матеріали кримінальних переслідувань, інформаційно-аналітична інформація, рекомендаційні листи, офіційні звіти, засоби масової інформації і т.д.) з метою розробки проектів законодавчих актів та міжнародних договорів щодо боротьби з транснаціональним тероризмом тощо.

Висновки. Підсумовуючи викладене та з урахуванням великої кількості міжнародних нормативно-правових актів у сфері протидії тероризму, варто виокремити наступні напрямки протидії тероризму на різних етапах розвитку міжнародного законодавства:

1) міжнародно-правове регулювання протидії терористичним актам, пов'язаним із незаконним захопленням повітряних суден;

2) міжнародно-правове регулювання протидії терористичним актам, пов'язаним із незаконним захопленням водного транспорту;

3) міжнародно-правове регулювання протидії терористичним актам, пов'язаним із незаконним утриманням фізичних осіб (посадових або службових осіб правомочних державних органів, суб'єктів господарювання, громадських організацій);

4) міжнародно-правове регулювання протидії терористичним актам, пов'язаним із незаконним викраденням осіб, які користуються спеціальним правом міжнародного захисту (глави інших держав, керівники силових структур, дипломатичні агенти, консули, їх родичі);

5) міжнародно-правове регулювання протидії терористичним актам, пов'язаним із незаконним захопленням адміністративних будівель;

6) міжнародно-правове регулювання протидії терористичним актам, пов'язаним із незаконним захопленням сухопутного транспорту

7) міжнародно-правове регулювання протидії терористичним актам, пов'язаним із незаконним використанням (застосуванням) автоматичної

вогнепальної зброї, вибухових пристроїв, хімічної зброї (масового ураження) чи засобів на реактивній тязі.

Література

1. *Конвенція* про правопорушення та деякі інші дії, вчинені на борту повітряного судна: Міжнародний документ Організації Об'єднаних Націй від 14.09.1963 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_244

2. *Конвенція* про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден: Міжнародний документ Організації Об'єднаних Націй від 16.12.1970 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_167

3. *Конвенція* про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти цивільної авіації: Міжнародний документ Організації Об'єднаних Націй від 23.09.1971 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_165

4. *Конвенція* про запобігання та покарання злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів: Міжнародний документ Організації Об'єднаних Націй від 14.12.1973 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_389

5. *Європейська конвенція* про боротьбу з тероризмом (ETS N 90): Міжнародний документ Ради Європи від 27.01.1977 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_331

6. *Міжнародна конвенція* про боротьбу із захопленням заручників: Міжнародний документ Організації Об'єднаних Націй від 17.12.1979 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_087

7. *Декларація* про заходи ліквідації міжнародного тероризму: Міжнародний документ Організації Об'єднаних Націй від 09.12.1994 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_502

В. А. Трофимцов

Отдельные аспекты организации международного противодействия терроризму на разных этапах развития международного законодательства

В статье с целью установления историко-правовых основ развития возникновения терроризма в мире проанализированы положения основных международных правовых актов. Сосредоточено внимание на значении международных организаций, таких как Совет Европы и Организация Объединенных Наций в процессе обнаружения и предоставления правильной квалификации незаконным деянием правонарушителя (группы лиц), средств предотвращения, предупреждения, борьбы и противодействия террористическим актам. Сделан вывод о прямой связи правовых основ и исторических этапов развития возникновения терроризма в мире.

Ключевые слова: возникновение терроризма, развитие, исторический этап, правовые основы, предотвращение, предупреждение, борьба, противодействие, международная организация.

V. Trofimtsov

The some aspects of international combating terrorism at various stages of international law

In the article in order to establish the historical and legal bases of the emergence of terrorism in the world analyzed the main international legal instruments. Focus on the importance of international organizations such as the Council of Europe and the United Nations in the process of detection and proper qualification of unlawful act of the offender (group of persons), means of prevention, prevention, control and combating terrorist acts. It was concluded that direct communication legal framework and historical stages of development of terrorism in the world.

Key words: the emergence of terrorism, development, historical stage, the legal framework, prevention, prevention, fight, fighting, an international organization.